

PASSAT, PRESENT I FUTUR DE LA HISTÒRIA LOCAL CONTEMPORÀNIA

Manuel Márquez i Berrocal. Historiador i professor de secundària

Resum: Aquest article exposa les tasques realitzades pel Centre d'Estudis Històrics de Terrassa i diversos historiadors i investigadors en el camp de la història contemporània de Terrassa. Alhora, ens planteja les perspectives de futur que s'obren després de vint-i-cinc anys d'investigacions, recerques i treballs. Finalment ens proposa el conjunt d'accions que caldria dur a terme per tal d'apropar la història contemporània als ciutadans de Terrassa, així com alguns del temes que encara resten per investigar.

Paraules claus: Terrassa, història contemporània, recerca multidisciplinària, noves tecnologies, educació secundària.

Abstract: *Past, present and future of the contemporary local history.* This article exposes the tasks done by the Centre d'Estudis Històrics of Terrassa and several historians and researchers in the field of the contemporary history of Terrassa. At the same time, it poses us the prospects of future that are open after twenty-five years of researches and works. Finally it proposes us the group of actions which would be necessary to carry out in order to approach the contemporary history to the citizens of Terrassa, as well as some of the subjects that still remain to study.

Key words: Terrassa, contemporary history, multidisciplinary research, new technologies, secondary education.

Introducció

No hi ha història petita, ni història gran, només hi ha història. Fa alguns anys que ens dediquem a la investigació i la divulgació de la història des del vessant professional i científic en l'àmbit local. Però, com correspon naturalment a historiadors responsables i amb una inqüestionable ètica personal i professional, ho fem amb una absoluta veracitat sobre les fonts utilitzades i respectant escrupolosament els fets i els testimonis. Com correspon a persones dignes, treballem seguint les tècniques pròpies del nostre ofici i, és clar, entre elles dues que considerem fonamentals i indispensables: la recerca de fonts primàries a tots els arxius, siguin locals, provincials, nacionals o internacionals,¹ i la història comparada, per tal que les investigacions no esdevinguin simples cròniques o relats.

La història que estem fent els historiadors terrassencs és profundament científica, car recolza, òbviament, en la documentació existent i en els testimonis dels fets, és a dir, és una història comparable i similar a la que s'està fent als diferents centres d'investigació nacional o internacional. Però allò que, segons el meu parer, és encara molt més important, és que té un fort contingut crític i reflexiu, i justament aquest és el paper de les ciències socials – jo diria que de totes les ciències –, al qual nosaltres, a la nostra ciutat, no hem renunciat. No hem caigut en el cercle viciós i perniciosos de les històries oficials, sinó que duem a terme una història oberta que no amaga res i que, per tal de donar vida als documents (sotmesos aquests evidentment a una anàlisi hermenèutica) i als fets, optem per diferents línies interpretatives. En el meu

cas, ha estat un materialisme històric obert i lligat, en certa mesura, al pensament d'Edward Palmer Thompson, mentre en altres companys ha estat una posició de característiques progressistes, però més eclèctica pel que fa les referències ideològiques.

A continuació analitzarem els treballs desenvolupats en el camp de la història contemporània terrassenca, que abasten des del debat historiogràfic fins a la investigació de base, la recollida de testimonis i documents o la divulgació, passant per la col·laboració amb entitats econòmiques, socials, culturals i educatives de la ciutat. Hom podrà comprovar l'absoluta influència de les noves tecnologies, com a eines de suport a la investigació o especialment útils per a la divulgació dels coneixements històrics.

Debat: el paper de l'historiador

La revista d'història de Terrassa *Terme*, publicada pel CEHT, l'Arxiu Comarcal del Vallès Occidental i l'Arxiu Municipal de Terrassa, ha mostrat aquests debats a l'apartat "Experiències i reflexions", iniciat l'any 2001, amb un article de Salvador Cardús i Ros, "El paper social de la història", i la resposta l'any següent (2002) d'Ismael Almazán, "Sobre el usos socials de la història" i la contraresposta en el mateix any de Cardús, "Resposta a Ismael Almazán, a propòsit del seu article "Sobre els usos socials de la història"". El cicle de debat sobre l'ofici d'historiador i les implicacions socials es completa amb un article meu, de l'any 2003, titulat: "La història: el passat al servei del present i del futur". Aquesta secció de la revista continua a l'actualitat i presenta debats entorn dels perills que planen sobre la professió; així, el 2006 vaig insistir-hi amb un article sobre "Historiadors espontanis o la desmemòria al servei de la classe dominant".

La difusió de la història a la xarxa

Així mateix, juntament amb aquestes reflexions teòriques sobre la història i el seu paper, també s'han realitzat propostes de treball concretes que mostren les noves línies d'investigació, recerca i divulgació obertes al nostre centre (CEHT) i a la ciutat, que han anat acompanyades de l'ús de noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC).

Les TIC estan jugant un paper important en la difusió dels coneixement històrics i no només mitjançant la pàgina web del centre² o la nostra participació a les xarxes socials 2.0 (com a *facebook*),³ sinó també per la presència a diferents espais de la xarxa de les activitats o les investigacions realitzades per la institució o pels seus socis. Les últimes aportacions varen ser les realitzades al voltant de l'exposició del projecte sobre la lluita antifranquista a Terrassa: "Combat per la llibertat. Memòria de la lluita antifranquista a Terrassa (1939-1979)". Així, podem veure detalls de l'exposició en el treball realitzat per l'Institut Ramon Muntaner (Fundació Privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana)⁴ i per la pàgina web local Kaosenlared.net, on podem veure, entre altres aportacions, onze vídeos de testimonis de la lluita antifranquista a Terrassa, i un sobre l'exposició: "Lluita per la llibertat: Terrassa, 1939-1979".⁵

Els treballs d'investigació fets i publicats a la revista del centre, *Terme. Revista d'història*, es poden consultar lliurement a la xarxa a través de RACO (Revistes Catalanes amb Accés Obert), un espai de consulta d'articles, amb el text complet, de revistes científiques, culturals i erudites catalanes.⁶

L'última experiència de difusió d'una activitat en xarxa del CEHT ha estat la jornada de literatura del 2011: "El segle xx a Terrassa a través de la literatura".⁷ A la pàgina web de la Universitat Autònoma de Barcelona sobre la jornada, els participants pogueren i poden trobar la presentació de l'activitat, el programa, els autors i els ponents (dades acadèmiques), els textos de les ponències i les fotografies de la jornada.

La història oral

L'embranchida de la història oral ha tingut a la nostra ciutat un referent nacional en l'historiador Josep Lluís Lacueva, que l'any 2002 ens donava a conèixer el seus treballs en un article titulat: "Memòria terrassenca: recerca i arxiu de fonts orals". Un article que recollia la tasca realitzada durant l'any 2001 i que va ser exposada en una conferència pronunciada a la Biblioteca Central de Terrassa el 18 de desembre del 2001, amb motiu de la presentació del projecte: "Memòria Terrassenca: arxiu i recerca de fonts orals". El treball dut a terme va permetre la sistematització i la creació de la primera base de dades oral del centre,⁸ recurs que ara passarà formar part del *Banc de dades audiovisuals de la Memòria Democràtica*, de recent creació per part de la institució Memorial Democràtic.⁹

Aquesta línia de treball, que sempre ha anat lligada a les nostres activitats,¹⁰ va continuar fent camí segons el projecte¹¹, i el llibre *Combat per la llibertat: memòria de la lluita antifranquista a Terrassa (1939-1979)* en va ser un element fonamental, amb més de trenta entrevistes als protagonistes dels fets, tasca feta per l'historiador Josep Palau i Orta amb l'assessorament dels tres autors del llibre. Una bona prova de la utilitat d'aquesta nova línia de treball serà la continuïtat en experiències posteriors, ara realitzades per joves estudiants d'ensenyament secundari de diferents centres de Terrassa i per altres historiadors locals. Així, el jove historiador Pol Meseguer i Bell l'any 2008 va fer un seguit d'entrevistes als activistes del moviment veïnal a Ca n'Aurell.¹²

Història i ensenyament secundari

Algunes experiències de col·laboració entre el Centre d'Estudis Històrics de Terrassa (CEHT) i l'ensenyament secundari han girat al voltant de la història oral i la memòria històrica. Així, un dels projectes, que va néixer el 2005, va sorgir de la voluntat d'un grup de professors de Secundària, alguns d'ells socis del centre, i es va concretar al voltant de la iniciativa dels professors Enric Cama i Teresa Casas. El primer treball fet per aquest grup de professors i professores i executat pels seus alumnes de 4t de l'ESO va ser: "Memòria terrassenca. La vida associativa a la

Terrassa franquista (1940-1975)” endegat el curs 2005-2006, que pretenia recupear part de la memòria històrica de la nostra ciutat els darrers cinquanta anys, des dels punts de vista polític, econòmic i social. Aquesta excel·lent iniciativa es concretà més endavant en la creació del Grup de Treball sobre Història Oral,¹³ adreçat als alumnes de l'ESO i 1r de batxillerat (premiat per l'Ajuntament de Terrassa el 20 de novembre de 2007). Projectes semblants, però adreçats als alumnes de l'ESO, es van posar en marxa ja l'any 2000 amb la participació d'alguns instituts de Terrassa (IES Torre del Palau): era el projecte “Historaula-Grup d'història oral a l'aula”. Aquestes experiències d'història oral terrassenca han estat recollides en format de vídeo digital i han entrat a formar part de l'arxiu visual i sonor de l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa (AHCT).

Aquesta forta relació entre història i ensenyament no és pas casual; el mateix origen del centre està vinculat – entre d'altres persones – a un grup de professors de secundària o relacionats amb l'ensenyament, juntament amb els tècnics dedicats a la gestió d'arxius. Aquest interès per les activitats docents ens portà, l'any 2003, a fer una entrevista a la professora Mercè Borràs,¹⁴ que ens explica l'origen d'un grup de treball i les experiències acumulades pels joves i la seva professora. Activitat que va donar origen a això que ara coneixem com a treballs de recerca de batxillerat. Aquesta experiència, tal com vàrem explicar en un article l'any passat¹⁵, pot servir per a completar les investigacions sobre la història local que estem endegant al CEHT i perquè els alumnes aprenguin les nocions bàsiques de l'ofici d'historiador, com s'ha d'aprendre la feina, que és fent-la com la fan els professionals. Així, molts d'ells comencen a experimentar i entendre què és el que ens mou als historiadors, i a gaudir del plaer de la investigació i la recerca del passat, i s'adonen que coneixent el passat podem entendre millor el present i orientar el futur.

Els historiadors i les historiadores locals

Així mateix, abans de continuar, cal recordar que la feina dels historiadors, i la dels que treballem la història local també, és molt laboriosa; això vol dir que, perquè les nostres recerques puguin esdevenir significatives i útils per al conjunt de la ciència històrica del nostre país o del conjunt d'Espanya, hem d'esmerçar molt de temps i recursos. Aquesta dedicació significa un fort desgast humà – que fem amb bona voluntat – ja que aquesta tasca d'investigació és per a la majoria de nosaltres una segona activitat, car d'ella és impossible viure. I encara n'hi ha que pensen que no ha d'ésser remunerada, perquè deuen considerar que la història, a diferència d'altres ciències, és un passatemps o un hobby.¹⁶

Durant els últims anys el nostre ofici ha millorat pel que fa al reconeixement professional, alhora que aquestes investigacions es traslladen a les nostres activitats “principals”; molts de nosaltres som professors d'ensenyament secundari o similars, però sense tenir reconeixement legal per part de l'administració educativa.

Incentivar la investigació local en aquest camp (com en altres) permetria que la capacitat docent estigués lligada a les futures professions dels nostres alumnes, ja que no calen grans investigacions, ni grans laboratoris per iniciar-se i aprendre les bases o fonaments de la majoria de professions, i en el nostre cas tampoc. Però bé, l'objectiu d'aquest treball no és plantejar solucions als problemes de la investigació i les pràctiques o recerques dels estudis de secundària.

En definitiva, les investigacions publicades, sobretot a la nostra revista *Terme*, durant aquesta última dècada a Terrassa són el resultat de moltes hores de feina no sempre remunerada i feta amb la voluntat de millorar el coneixement del nostre passat, no cal dir que per intentar col·laborar que el present i el futur siguin molt millors. La qualitat de les investigacions són desiguals, com deia fa uns anys Lourdes Plans, presidenta del CEHT: «(...) la valoració d'aquesta feina, podem dir que els resultats són ben desiguals: des d'aportacions científicament valuoses fins a la simple descripció dels esdeveniments. O dit d'una altra manera, des de la feina del bon historiador a la del llicenciat inexpert en la tasca d'investigar o la de l'aficionat amb bona voluntat».¹⁷ Ara, el que resta evident és que els treballs tenen la suficient qualitat i que aquesta ha anat millorant any rere any. De tota manera, el lector coneix perfectament les capacitats, la preparació, la competència i la formació de cadascun dels autors –també consta a la revista– i de cap manera es pot trobar amb cap sorpresa. De fet, des del més insigne historiador fins al més humil cronista o l'aficionat, tothom pot cometre un error, la qüestió es que no sigui mai intencionat i d'aquests no en tenim coneixement en vint-i-cinc números de la revista.

Història i societat: una col·laboració imprescindible

Pel que fa als llibres publicats, molts d'ells són el resultat de convenis de col·laboració amb entitats o institucions oficials (Generalitat de Catalunya o Ajuntament de Terrassa), però també amb organitzacions econòmiques, polítiques, socials o culturals de la nostra ciutat que han decidit celebrar el seu aniversari amb l'elaboració d'un llibre professional que reculli la seva història.¹⁸ Com també recollia la nostra presidenta en l'esmentat article a *Plecs d'història local*: «Les relacions de col·laboració amb entitats amb què hem signat convenis per a una feina concreta han esdevingut molt fructíferes: els casos de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Terrassa o de la Fundació Torre del Palau en són uns bons exemples, i amb aquestes entitats estem treballant regularment. Diferents regidories de l'Ajuntament s'han dirigit al CEHT per a sol·licitar els nostres serveis professionals, i aquest ha estat el punt de partida per a una posterior participació de membres del CEHT en diverses comissions i consells municipals. Pel que fa als primers convenis de col·laboració amb la Regidoria de Cultura, el Col·legi Oficial de Doctors i Llicenciats i Caixa Terrassa, aquests s'han mantingut ininterrompudament».¹⁹

Els treballs i investigacions desenvolupats pels historiadors que ens dediquem a la història local contemporània terrassenca van ser analitzats al final dels anys noranta en un treball, ja esmentat, dels historiadors Marc Ballestar i Martí Marín Corbera. Lògicament, l'anàlisi i la proposta de futur que aquí presentarem també fa referència a les seves aportacions, però dedicarem especial atenció al llibres o articles realitzats durant la primera dècada del tercer mil·lenni.

La història local terrassenca d'aquest dècada ha posat de nou la ciutat en un lloc destacat pel que fa a la novetat de les seves investigacions, dades que han estat reconegudes i valorades com a fonamentals per al coneixement de la història d'una de les ciutats més importants de Catalunya. Dos llibres d'obligada referència són: el dirigit pel professor Salvador Cardús, *Els terrassencs del segle xx. Immigració, identitat i canvi*, publicat l'any 2005.²⁰ D'aquest llibre, excepcional i d'obligada consulta si es vol entendre el fet migratori a la nostra ciutat, en va sorgir un altre de fonamental – i que immerescudament ha passat desapercbut –, escrit per Josep Lluís Lacueva: *La conformació d'una ciutat. Immigració, societat i economia. Terrassa (1900-1985)*.²¹ Finalment, cal esmentar el “Projecte per a la recuperació de la memòria històrica de la lluita antifranquista a Terrassa (1939-1979)”, projecte que vaig tenir l'honor i la satisfacció de coordinar i evidentment compartir amb els historiadors Lacueva, Plans i Palau; i que va donar com a resultat unes trenta entrevistes i la transcripció d'aquestes, una exposició²² i un llibre.²³

Però, no només la producció bibliogràfica ha estat important; també la tasca de divulgació ha estat un altre element fonamental en aquests anys: «L'activitat duta a terme els darrers cinc o sis anys [2001-2006] ha estat considerable: hem augmentat els actes que adreçem als nostres socis i a la ciutadania (la creació de la Jornada d'Art i les exposicions de contingut històric que cada any hem portat a la ciutat en són una prova); la publicació de llibres sorgits d'un conveni de col·laboració també s'ha incrementat respecte a la dècada anterior, i s'ha realitzat el projecte d'història oral Memòria Terrassenca, que ha esdevingut un punt de referència. Així, ens hem convertit en assessors del projecte de “Recuperació de la Memòria Històrica” que s'està duent a terme a Matadepera, ens han cridat a participar en el grup de treball que crearà un protocol d'història oral per a la Diputació de Barcelona i alguns docents de la ciutat ens han consultat com fer treballar als seus alumnes història oral. També tenim a les mans el projecte d'investigació més important d'aquests vint anys: el de la recuperació de la memòria històrica de Terrassa, que inclou una trentena d'entrevistes a lluitadors antifranquistes que es lliuraran a l'Arxiu Històric – com ja es va fer amb les del projecte “Memòria Terrassenca” –, i l'exposició “Combat per la llibertat. Terrassa, 1939-1979” que s'ha pogut visitar recentment a la Sala Muncunill...».²⁴

De tota manera, segons el meu parer, el més important ha estat la sortida al carrer de la història i l'entrada del poble en ella, com va quedar demostrat en la implicació

ciutadana al voltant del projecte sobre la memòria històrica. Aquesta és l'aportació d'aquest nous historiadors terrassencs, i no em refereixo només als dedicats a l'època contemporània, sinó també als que treballen altres períodes, com és el medieval, que va posar, per exemple, a la xarxa un joc interactiu de la història medieval de Terrassa.

El futur de la història local

El futur de la història local contemporània –i jo afegiria que de tota la història local–, passa fonamentalment per plantejar-nos per a la propera dècada i per ordre d'importància estratègica, quatre objectius fonamentals:

1. La divulgació i la popularització dels coneixements elaborats en els últims vint-i-cinc anys.
2. L'apropament dels estudiants, especialment els de secundària i batxillerat a la història local.
3. La revalorització i el suport a les investigacions de la història local.
4. L'impuls de la història local comparada, mitjançant el treball en xarxa amb d'altres centres d'investigació i universitats, per tal que els coneixements adquirits permetin elaborar una veritable història, que serveixi per a facilitar la posterior síntesi dels diferents temes analitzats, per part dels historiadors del nostre país i d'arreu del món.

1. La divulgació

Bibliogràfica

La divulgació de la història local contemporània caldrà concretar-la en la publicació de nous llibres d'història que siguin una síntesi de les noves aportacions fetes fins al moment, però amb una presentació centrada en allò que és substancial i amb un discurs que faci interessant i atractiu el relat històric. Amb riquesa d'imatges, quadres explicatius, taules i gràfics d'alta qualitat,... donant al final de cada capítol les referències més importants de cada tema, cronologies, documents del període, mapes, taules, bibliografia bàsica, general i local, etc.

No es pot menysprear el format còmic, que encara resulta molt atractiu a un cert tipus de lector i que serveix com a forma d'apropar els més joves, i algú ja no tan jove, a la història i a l'art del dibuix.

Res del que diré és nou, de fet ja ho estem fent en altres terrenys, i si nosaltres no ho fem, ha estat bàsicament per manca de recursos. Però estem en una nova etapa i, malgrat la crisi, el CEHT es planteja treure al mercat un nou llibre d'història de Terrassa, ara que farà 25 anys que va sortir el primer de l'època contemporània, l'obra *Història de Terrassa* (1987), coordinada per Xavier Marcet i Gisbert. Hi ha hagut altres obres d'aquest tipus, com ens va recordar Josep Palau en un article, dedicat precisament al primer llibre d'història de Terrassa.²⁵

No podem de deixar de banda altres formes de divulgació ja utilitzades i que han tingut un gran ressò. Miquel Peralta²⁶ ens ho explicava l'any 2006, en un article titulat "Història i mitjans de comunicació". Aquesta forma la constitueixen els fascicles col·leccionables, un sistema de publicació molt utilitzat per a treballs d'història contemporània de la nostra ciutat i que ens ha permès comptar amb un bon grapat de llibres de qualitat excepcional, pel que fa a les formes i igualment pel que fa als continguts: *Terrassa segle xx (1993-949)*, *Història industrial de Terrassa*, tres volums (2000-2003), *Els terrassencs del segle xx. Immigració, identitat i canvi* (2005), i altres que tenim en preparació, però dels que encara no podem parlar, com diuen les artistes...

Audiovisual

Caldria elaborar audiovisuals que resumeixin els períodes històrics contemporanis a partir de la base de dades de fonts orals de la "Memòria terrassenca" i de noves aportacions. Encara resta pendent l'elaboració d'un documental sobre la lluita antifranquista, però també sobre el moviment veïnal, el juvenil, el d'estudiants, el de dones, el dels ecologistes o els culturals de la Terrassa franquista i de la Transició. Igualment, es poden elaborar materials dels altres períodes recolzant-nos en els treballs fets i amb les tècniques pròpies de la recreació històrica. S'obre tot un nou camp de col·laboració entre diferents institucions amb vida a la ciutat, com l'Institut del Teatre i l'Escola Superior de Cinema i Audiovisuals de Catalunya. No cal dir res sobre l'èxit de pel·lícules basades en les novel·les que recreen el passat recent del nostre país. Qui no arrisca no guanya!, i a Terrassa tenim històries per contar que no ens les acabem, i no només del segle xx. Un text que ens pot donar algunes pistes és el d'Àngels Carles Pomar, *Terrassa, lectora i escenari de novel·les anarquistes*.

Televisió i ràdio

La participació en programes de Televisió és una constant per a alguns de nosaltres, i la possibilitat de fer conèixer la nostra història mitjançant la televisió local és un altre element que també caldria utilitzar per a donar sortida a aquests materials audiovisuals elaborats i en formats de debats o amb preguntes del espectador; de fet, són coses sobre les quals els especialistes en ciències de la comunicació han de reflexionar i alhora comptar amb el nostre assessorament, car és una feina enriquidora per a ambdues professions. En aquests anys de convulsions econòmiques, polítiques o socials, hom ha pogut comprovar que la gent demana informació històrica –i d'altres tipus–, per exemple al voltant de les crisis i el capitalisme. O sobre els conflictes vigents a Palestina o el Sàhara, etc. Els historiadors i les historiadores tenim encara molt a dir i molts terrenys en els quals donar a la societat el nostre servei per tal de reflexionar críticament i democràticament sobre els fets i les possibles solucions.

Internet

És una eina que estem utilitzant cada vegada més, però encara ens queda molt per fer, ja que estem fent servir el format tradicional, quan allò que ens caldria seria anar de forma decidida vers el format 2.0, que és el que permet una antireactivitat total amb els nostres conciutadans (investigadors, lectors, aficionats, alumnes, usuaris, etc.). Cal explotar aquest nou instrument, ja que ens permetria donar a conèixer a un públic més jove el material d'investigació en un format diferent al llibre. Estem a l'era digital i la combinació del text, la imatge i l'audiovisual són eines fonamentals en la difusió dels coneixements i les opinions o les vivències. Encara ens resta per fer la pàgina web de la Memòria democràtica de Terrassa, no per manca de documentació, ni de recursos humans i materials, sinó per la dràstica reducció de recursos per al món de la cultura en els últims anys, com a conseqüència de la crisi.

2. L'apropament dels estudiants a la història local

El CEHT, pel 25è aniversari de la revista *Terme*, ha estat treballant en una revisió historiogràfica de la història terrassenca per tal d'esbrinar quins són els temes d'investigació encara pendents i quines són les revisions històriques que caldria fer a alguns temes ja estudiats, als ulls del historiadors del tercer mil·lenni. Aquesta proposta va ser exposada en el cicle anual de conferències del CEHT del curs 2011 i haurà de permetre, amb les aportacions que arribin al CEHT, l'elaboració d'un catàleg de temes nous – o de nous enfocaments – que haurien de ser treballats a fi de completar la història local de Terrassa. Aquest catàleg no serà un informe tancat, sinó que estarà obert a les aportacions que els estudiosos vulguin fer de forma lliure o amb la col·laboració del Centre.

La qüestió que plantegen els historiadors que, a més a més del treball com a tals, desenvolupen una activitat docent i pedagògica, és de quina manera els nostres alumnes de batxillerat (o fins i tot de 4t d'ESO) poden intervenir en la tasca col·lectiva que és la recerca històrica. No com a historiadors, sinó com a alumnes de batxillerat, molts d'ells futurs professionals d'aquest ofici o d'altres, relacionats o no amb les ciències socials. La proposta de col·laboració relacionada, en concret, amb els treball de recerca de batxillerat es pot llegir completament desenvolupada a la mateixa revista *Terme*.²⁷

La proposta que hem de fer a cada alumne ha d'estar en relació directe amb els seus nivell de coneixement i capacitat intel·lectual, ja que això garantirà l'èxit de la tasca a desenvolupar per l'alumne. Un dels objectius que pretenem aconseguir és que el treball fet (sota supervisió dels seu tutor de treball de recerca o projecte d'investigació) serveixi per a apropar els joves a l'ofici d'historiador o d'investigador, car les eines i les tècniques són semblants en ambdós casos.

D'altra banda, aquest proposta de treball compta amb algunes experiències que parteixen també del treball, anteriorment esmentat, de la lluita antifrànquista a

Terrassa. Aquest treball i altres ens poden servir com a exemple d'això que proposem. El treball sobre la repressió franquista a Terrassa va utilitzar un camp molt ampli de fonts (premsa oficial i clandestina, diferent documentació oficial sobre la repressió, història oral, fotografia, vídeo, ...) i entre elles, una de local: el llibre d'entrada i sortida del Dipòsit carcerari de Terrassa (ara ampliació de l'Hospital de Sant Llützer). La recerca, estudi, informatització i anàlisi de les dades que s'hi recullen van permetre identificar els lluitadors antifranquistes i documentar de forma fefaent les seves detencions i els motius al·ludits pels repressors. A partir d'aquesta recerca, va restar evident que es podria fer un apropament als delictes comesos a Terrassa si feiem el buidatge de tot el registre. Justament això és el que estem fent amb alumnes interessats en la història i la criminologia. El resultat d'aquesta feina i col·laboració ha estat un article sobre la delinqüència a la Terrassa d'època franquista, fet amb una futura criminòloga i un historiador local professional.²⁸

Els alumnes, acompanyats del seu professor/a, reben en el CEHT i l'AHCT la informació bàsica de què és i com funciona un arxiu, de com s'han de demanar i tractar els materials i la documentació, quines reserves de confidencialitat tenen els documents utilitzats i com per accedir a la seva consulta cal un procediment. Signar i demanar tots els permisos per poder fer la tasca sempre supervisada pel professor tutor del treball de recerca i amb la col·laboració dels tècnics i responsables de l'arxiu, és també una forma d'apropar els alumnes als documents i al seu valor social.

En definitiva, els alumnes aprenen l'ofici d'historiador tal i com s'ha d'aprendre una feina, que és fent la feina com la fan els professionals. Així, molts d'ells comencen a experimentar i entendre què és el que ens mou als historiadors, i a gaudir del plaer de la investigació i la recerca del passat, i s'adonen que, tot coneixent el passat, podem entendre millor el present i orientar el futur.

La relació de temes de la història local que cal treballar per tal de millorar els coneixements sobre la nostra ciutat estarà a l'abast de totes les persones interessades: investigadors, professors, departaments, instituts i alumnes. Per tant, els professors de secundària interessats en la història local tindran al seu abast tot un conjunt de

Un grup d'escolars terrassencs, aspectants davant d'una càmera fotogràfica que els immortalitzarà per a la història. Tot el que és nou atreu l'atenció dels més joves i de les ments despertes. *Autor desconegut. Procedència: Eduard Bros. Font: CARDÚS I ROS, Salvador (director). Els terrassencs del segle XX. Immigració, identitat i canvi. Terrassa: Diari de Terrassa i Lunweg Editores, 2005, p. 205.*

temes i de fonts per poder oferir-los als seus alumnes com a propostes de treball de recerca de batxillerat.

La coordinació entre el CEHT, els professors tutors del treball de recerca i l'alumne ha de ser un element fonamental del treball, però un element senzill i no ha de significar cap pèrdua de temps per a les parts. L'alumne triarà un àmbit d'investigació d'un dels temes que el centre ofereix i que el seu institut (departament o professor) ha ofert i en dóna la informació i les orientacions bàsiques i necessàries per a elaborar el treball de recerca. La visita a l'arxiu i el contacte amb el CEHT per tal d'accedir a la documentació o les fonts d'informació serà el pas següent. A partir d'aquí l'alumne, amb la supervisió del seu professor tutor, pot començar la seva investigació. Lògicament tant l'AHCT com el CEHT resten sempre a la seva disposició, com de fet estan sempre per a tots els investigadors i els ciutadans.

Un tipus de treball realitzat pels alumnes de secundària terrassencs en aquests anys, que ja hem esmentat, ha estat el d'història oral. En l'esquema de treball de recerca de la història local que proposem, aquests treballs poden tenir un atractiu especial per als nostres alumnes, ja que hi entren en joc les noves tecnologies de la imatge, i el vídeo i la imatge són precisament un dels centres d'interès del joves estudiants. La història oral podria fer-se al voltant dels temes proposats i oferts per als treballs de recerca, de manera que els alumnes també poguessin contactar amb persones que hagin viscut qualsevol dels esdeveniments que necessitem estudiar. Moltes vegades són persones anònimes, la gent comuna, com deia E. P. Thompson, que són justament les que fan la història i que moltes vegades conviuen amb els mateixos alumnes sense que s'hagi produït una comunicació intergeneracional.

La presentació d'aquests treballs es podria fer en format audiovisual per a donar-li difusió, bo i utilitzant les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), i d'aquesta manera passarien a formar part del fons visual i sonor de l'AHCT. Però també a la xarxa, a la qual ells estan acostumats – cada cop són més els joves que veuen vídeos i fins i tot la televisió fent servir la xarxa –, i així també apropiàrem la informació als canals d'informació que ells utilitzen habitualment. A més a més, la presentació no ha d'ésser simplement l'entrevista gravada i maquetada de forma atractiva, sinó que podria tenir també la forma de documental. En conclusió, els alumnes poden apropar-se a la història local de moltes formes i tractant diferents aspectes, i el que nosaltres els podem oferir són camps de recerca que ens ajudin a tots a conèixer la nostra història i els nostres conciutadans.

Els treballs de recerca de batxillerat seran útils per als historiadors locals i investigadors, car els estudiants de batxillerat hauran elaborat un estudi pràctic i real que serà avaluat i contrastat pels tribunals de recerca dels instituts. Un cop aprovats, els treballs també podrien ser publicats, si així ho considera el Consell de Redacció de la revista d'història local del centre (*Terme*), prèvia reelaboració en format article.

També poden publicar-se complets i en format digital a la xarxa (pàgina web del CEHT), per tal que siguin accessibles a tothom, igual que es fa amb les tesis doctorals,²⁹ lògicament si tenen la qualitat adient, i això seria un element més de difusió i de reconeixement del treball fet.

Hom pensa que cal un reconeixement de la tasca realitzada per totes les parts – reconeixement que l'Administració ja ha fet en alguns casos – i això es una funció que hauria d'assumir la administració local i el CEHT o l'AHCT, com a representants dels ciutadans, de forma periòdica. Aquest reconeixement ha de tenir les característiques habituals d'aquests esdeveniments, és a dir reconeixement, publicació i dotació econòmica. Però axó es una temàtica que supera l'objectiu d'aquest article.

En resum, la forma de col·laboració entre historiadors, centres d'estudis històrics locals, arxius, museus i instituts de secundària de la ciutat ens pot permetre a tots participar en la recuperació i la valoració del patrimoni cultural i en l'ampliació del coneixement històric de la ciutat, i alhora formar nous professionals i persones compromeses en la conservació i la difusió del patrimoni històric i cultural.

3. La revalorització i el suport a les investigacions de la història local

Una idea fonamental és que la història local – i tota la història – ha d'estar al servei de la societat, no com a legitimadora de la realitat existent o justificadora del passat, sinó com a ciència social, és a dir, com a facilitadora de la informació veritable que la societat necessita per tal de desenvolupar-se de forma democràtica mitjançant la reflexió i el debat crític. Per la qual cosa creiem que la societat civil i les seves institucions públiques i privades han de donar suport a les investigacions molt més del que s'està fent actualment. A Terrassa, de tota manera, aquesta experiència, com ja hem explicat, ha estat força positiva. Així, cal continuar buscant patrocinadors per tal de desenvolupar les nostres recerques, però potser ha arribat el moment de fer passes més decidides i anar cap a l'autopublicació i comercialització dels nostres treballs. I així ho farem amb una nova Història de Terrassa.

4. La història local comparada

Sense la col·laboració entre centres i entre universitats i centres no serà possible fer conèixer les noves investigacions i aquestes arribarien tard al cercles més especialitzats de la investigació històrica. Cal, per tant, un treball en xarxa amb d'altres centres d'investigació i les universitats, per tal que els coneixements adquirits permetin fer una veritable història local comparada que faciliti la posterior síntesi dels diferents temes per part dels historiadors del nostre país. I el marc de relació són també els congressos d'història comarcal o nacional, com per exemple congressos on es pugui parlar de diferents temàtiques, però cal dotar aquestes activitats amb el suport institucional necessari perquè puguin fer-se amb el mínim de rigor i qualitat.

Quinze anys d'història contemporània de Terrassa: què ens resta per investigar?

No cal ser molt perspicaç per afirmar que la història que escriuen els historiadors està en consonància amb la realitat social i personal del moment històric en què viuen. Així, malgrat que els fets històrics corroborats per les investigacions anteriors són formalment inqüestionables, la valoració i la tria d'aquests fets, el descobriment de nous, la revalorització dels vells i una explicació dels esdeveniments és el que ens permet poder elaborar noves síntesis històriques. De manera que, com diria Walter Benjamin, en algunes de les històries escrites en el passat és on podem entendre el present, car moltes vegades aquestes no són res més que les històries dels vencedors. Allò que ens cal és una història que serveixi a la majoria de la societat: als vençuts, a la gent comuna.

La recerca històrica durant aquest darrers quinze anys (1997-2011) ha estat molt intensa i esdevé complicat resumir-la en un sol article, per la qual cosa qualsevol omisió no serà res més que resultat d'un oblit involuntari. El projecte més important endegat pel CEHT a la ciutat, pel que fa a la repercussió social i mediàtica i als esforços i recursos dedicats, ha estat el ja esmentat, el dedicat a la recuperació de la memòria de la lluita antifranquista a Terrassa (1939-1979). Cal reconèixer que aquests anys han estat els de la memòria històrica; de tota manera, com ja hem explicat, els historiadors sempre hem fet memòria, és més, aquesta és un dels fonaments del nostre ofici.

Però al costat d'aquest projecte, hi ha altres obres que no podem deixar d'esmentar, car són importants com a investigacions pioneres en aquest tema del franquisme. Així, ens trobem amb l'article de Lourdes Plans (1998): *La repressió a Terrassa durant el franquisme. Primera aproximació a les fonts per al seu estudi*, que amb el buidatge del fons de *Responsabilidades políticas* ens ha permès aproximar-nos i després aprofundir en el coneixement de les fonts locals sobre la repressió franquista.³⁰ Continuant amb el període més negre de la història de l'Espanya del segle xx, trobem el llibre de Xavier Marcet sobre la fosca postguerra terrassenca.³¹ Un llibre d'una qualitat excepcional, que ens mostra com la vella classe dirigent terrassenca (la burgesia industrial, els "senyors"), a l'aixopluc de l'Institut Industrial de Terrassa i mitjançant tot un conjunt d'accions, recupera el poder després de la guerra civil, traient-lo de les mans dels falangistes. El llibre ens parla de la repressió feixista, del seus responsables, com l'Emili Matalonga, i de la seva organització: la Falange. També de la burgesia local, dels prohoms més destacats, com Josep Badrinas (nebot d'Alfons Sala), i de com aquesta burgesia necessitava fer-se amb el poder local, però, com passa a tot Catalunya, actuant com a grup subaltern i submís, sempre que pogués dedicar-se sense gaire limitacions a la seva activitat bàsica: fer diners. Un altre text interessant per a entendre alguns aspectes del final de franquisme, la Transició a Terrassa i, alhora, comprendre el valor de la història comparada, és el de Marc Ballestar i Pastor (1998).³²

La història de les dones ha estat un element fonamental de la història local terrassenca en els primers anys del segle XXI, però molt resta encara per fer i aquest és un dels nostres buits més evidents. El treball que sense dubte marca el punt de sortida és l'endegat des de la Regidoria de Promoció de la Dona com a núm. 3 de la seva col·lecció Investigació+Dona (2000),³³ que va permetre fer conèixer la vida de les dones anònimes que van lluitar per un món millor, tant com els prohoms que sempre apareixen a les històries tradicionals. És una aproximació, mitjançant el testimoni de divuit dones, a la història social de les dones del segle XX a Terrassa. Dones que han participat activament en la vida social de la ciutat, en activitats més o menys notòries. Ho vàrem dir en el projecte de la lluita antifranquista: la lluita contra la dictadura es va fer amb les dones i gràcies a les dones, que moltes vegades foren fins i tot marginades pels seus propis companys de lluita, relegant-les a papers subalterns, per voluntat de protegir-les (degut a la mentalitat masclista en què foren educats) o simplement per a marginar-les dels llocs de decisió i deixar en un segon pla les justes reivindicacions que defensaven. Disposem de tot un conjunt de memòries i testimonis,³⁴ i ara ens cal fer la història de les dones i trencar amb aquesta invisibilitat, que ha deixat la dona fora de la història i, el que és més greu, li ha atribuït de vegades posicions reaccionàries o conservadores, cosa que, quan aprofundim en estudis, resta reduïda a un simple estereotip sense cap base real. Un text i un treball emblemàtic en aquets sentit és el de Carles Enrech (2009),³⁵ treball on l'autor demostra la invisibilitat de l'activitat laboral femenina comparant les dades del cens de població o padrons i els censos obrers, com és prou conegut entre els historiadors socials que fem servir aquestes fonts.³⁶ Però, encara més, en el cicle de conferències del CEHT del 2008, Enrech (22 d'octubre) ens explicà que, com que les dones en la seva majoria treballaven, la família obrera no es podia permetre el luxe de perdre un salari. A més a més, les reivindicacions de les dones entraven

Vista aèria de la Terrassa del segle XXI, amb el campus universitari en primer pla. Una ciutat de cultura oberta al passat i al futur. *Font:* AJUNTAMENT DE TERRASSA. *Terrassa: l'esperit d'una gran ciutat.* Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 2010, p. 57.

en conflicte amb els interessos empresarials i de vegades dels propis companys de feina o el sindicat, car elles lluitaven per poder tenir un horaris compatibles amb les activitats de la llar i la vida familiar.

Igual que disposem de noves biografies de dones, també hem vist considerablement ampliada la nòmina de memòries i de biografies de terrassencs desconeguts o de prohoms. Documents que amb la corresponent comparació amb d'altres fonts i l'anàlisi històrica adient també seran útils a l'hora de reescriure períodes de la nostra història més recent.³⁷

Pel que fa als aspectes culturals, s'ha publicat un seguit de llibres que recullen la vida terrassenca en el seu vessant social, com és el cas del llibre de Lourdes Plans (2000)³⁸ que, a més d'aproximar-nos a les formes de diversió i lleure dels diferents grups socials, ens mostra com era la vida des de la restauració fins a la proclamació de la Segona República. El llibre finalitza amb un excel·lent annex documental que permet entendre la realitat cultural del moment. En definitiva, una obra que entraria en allò que anomenem història social i cultural, moltes vegades menyspreada i deixada de banda en favor d'una altra excessivament esbiaixada vers la política i l'economia.

Un buit de la historiografia terrassenca era el de la premsa local i el periodista Joan Manuel Oller (2002)³⁹ el va omplir amb un treball de qualitat on barreja les seves facetes de periodista i historiador. L'estudi de la premsa és molt més que la llista de diaris publicats a Terrassa entre el 1868 i l'any 2000, cal contextualitzar cada capçalera i referir els interessos ideològics i econòmics que s'hi amagaven darrere. Ara els coneixem molt més bé. En Josep Guisado Foj (2005)⁴⁰, en el seu treball sobre cultura popular, identitat i política, fa una aportació antropològica d'un gran nivell teòric i amb uns plantejaments que encaixen amb la història social que practiquem, la que s'ocupa tant del context social com de les manifestacions culturals que hi apareixen. Així, ens diu que l'estudi de la cultura popular ha de passar del folklore, per entrar «en el terreny de l'etnografia, d'aquesta a l'antropologia, i de l'antropologia a una reflexió profunda per a entendre la nostra realitat com a col·lectivitat». Relacionat amb això que esmentem, trobem diferents estudis sobre el món de la cultura tradi-

Terrassa l'any 1925. Una de les primeres fotografies aèries d'una de les ciutats industrials més importants d'Espanya. Autor: *Compañía Española de Aviación*. Procedència: *Arxiu municipal, Reg. 28.361*. Font: AJUNTAMENT DE TERRASSA. *Terrassa, una mirada al segle xx*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Alcaldia, 2000. p. 33.

cional: gegants,⁴¹ sardanisme,⁴² medallística,⁴³ jocs tradicionals⁴⁴ o la festa al carrer,⁴⁵ que són una primera aproximació a aspectes desconeguts del nostre passat. També s'ha treballat la història de diferents centres educatius de la ciutat,⁴⁶ així com les activitats esportives típicament terrassenques com l'excursionisme⁴⁷ o la història del futbol a Terrassa, o del seu club emblemàtic, el Terrassa Futbol Club, que celebrà el seu centenari l'any 2002.⁴⁸

Un aspecte que s'ha treballat en aquest darrers anys, des de l'Arxiu Municipal Administratiu de Terrassa, gràcies al seu equip humà⁴⁹ i en col·laboració amb el ACVOC-AHCT i el CEHT, ha estat el món de la fotografia i la postal terrassenca. S'han fet dues exposicions i els corresponents catàlegs: una sobre el fotògraf terrassenc, nascut a Xile, Carles Duran (2007)⁵⁰, que va ser el reporter gràfic oficial del règim durant la dictadura franquista. L'exposició, presentada del 7 de novembre al 21 de desembre de 2007, mostrava fotografies fetes entre els anys 1939-1968.⁵¹ L'altra exposició i catàleg⁵² va versar sobre les postals dels anys 1900-1920 i es va poder visitar entre el 15 d'octubre de 2009 i el 29 de gener de 2010. Presentava les primeres vistes de la nostra ciutat i del seus espais urbans, fetes amb voluntat publicitària, però que ens permeten conèixer l'evolució urbanística de la nostra ciutat, així com els edificis que han acollit la vida social al llarg del temps. En tema de fotografia històrica destaca especialment el treball de Lourdes Plans (2007)⁵³, que és un recull d'un segle de fotografies (1865-1965) de Terrassa i el seus homes i dones, però és a més a més un excel·lent resum de la història social, cultural, econòmica i política d'aquests anys.

La història econòmica i industrial contemporània ha estat tractada en els últims anys de forma excepcional. Un llibre fonamental és el d'Adrià Royes,⁵⁴ que analitza temes financers i el Banc de Terrassa; és un llibre que ens situa perfectament en el context econòmic de l'època i de la ciutat de Terrassa, i ens ofereix una anàlisi del funcionament i la gestió del banc. A més, ens mostra, com ja sabíem gràcies als estudis de Marian Trenchs (*La Banca a Terrassa*, 1981), la importància dels interessos dels diferents consellers i que l'especulació és el cor de la banca i gairebé sempre la garantia de la seva fallida.

Però una obra bàsica pel que fa a l'estudi de la indústria local ha estat la *Història industrial de Terrassa* (en tres volums: 1998, 2000 i 2002), coordinada per Xavier Marcet (volum I) i Miquel Solé (volums II i III).⁵⁵ L'obra és un intent de fer la història de la indústria local i aquest objectiu només és conquerit parcialment, car es parla de les grans indústries, però no pas de tota la plèiade de petits tallers que donaven feina a bona part dels treballadors terrassencs. Però diem això sense treure cap mèrit a la feina feta, ans al contrari. Coincidim en l'anàlisi que fa Josep Calvet⁵⁶ sobre el volum II (serveix també per al III): «(...) el canvi de model productiu, amb la caiguda de les grans empreses, és l'ombra que planeja a tot el llibre i on més es posa

de relleu la contradicció entre un estudi local i la descripció d'una situació general. En el tractament de la crisi, no són suficients les causes generals apuntades». També posa de manifest que la història té l'obligació de cercar l'objectivitat més acurada, malgrat que els resultats descoberts no agradin a alguns dels protagonistes. Així, com apunta Calvet: «Cal aprofundir en els interessos i les estratègies de cada empresari per fer front a aquella crisi i, de segur, trobarem estratègies fallides, però també interessos més enllà de l'àmbit de Terrassa. Estic convençut que, sobretot per a les grans empreses, hi va haver menys improvisació del que es pensa, i existiren fugides ben planificades del sector tèxtil, això sí, a costa d'un elevat cost social».

Un treball que permetrà investigar sobre la indústria local des del punt de vista de la història de la tècnica de la fabricació de motors, però també sobre gairebé un segle d'història social i econòmica de la ciutat, és el que recull la catalogació del fons de l'AEG (2008).⁵⁷ Un dels fons empresarials més rics i voluminosos de Terrassa (1.616 capsos, 70.000 plànols i dibuixos tècnics, 2.204 fotografies i dos milions de microfilms). Lamentablement, tots els documents del departament de personal d'aquesta empresa, dels anys seixantes fins el seu tancament (informes del treballadors, seguiment realitzat per diferents detectius privats, convenis col·lectius, contractes, etc.) varen ser destruït el mes de setembre de 2003, quan ja havien estat destriats per a la seva conservació. Aquest fet ens priva del coneixement de la història social del treballadors d'una de les indústries electrometal·lúrgiques més rellevants de Terrassa i de Catalunya.

L'any 2004, amb motiu del centenari de l'agregació de l'antic poble de Sant Pere a Terrassa i Sabadell (1904), es va publicar un dossier que començava amb un article sobre les fonts documentals de l'Ajuntament de Sant Pere, obra de Vicenç Ruiz i Gómez⁵⁸, i dos més, un que parla dels aspectes polítics i electorals de l'agregació, escrit per Àngels Carles,⁵⁹ i un altre que incideix més en la història del poble i la seva agregació, que va finalitzar com diu Joaquim Verdaguer: «El dia 27 d'octubre del 1904 es liquidaven els darrers testimonis del que havia estat el poble de Sant Pere. Al ple de l'Ajuntament d'aquell dia es va aprovar “arrancar las fitas [sic] y borrar los rótulos que indicaban los términos municipales de Tarrasa y de San Pedro” (...).»⁶⁰

Fins i tot, en aquests anys, hi ha hagut espai per a la polèmica i el debat entorn a fets concrets de la nostra història local, com és el cas de l'anomenat *afer Soler i Palet*, que va ser iniciat amb un article de Joan Pérez (2006)⁶¹ i tingué la consegüent resposta del germans Badia i Tobella (2007).⁶² Això, deixant de banda les raons d'un i dels altres, demostra que la història és viva i que, malgrat que les dades siguin irrefutables, la valoració d'aquestes sempre esdevé un exercici complicat – l'anàlisi hermenèutica de les fonts, com ara la premsa, no és una pràctica senzilla – i lligat als interessos i vivències dels historiadors. I encara més als dels protagonistes dels fets o els seu familiars.

Pel que fa als diferents períodes de la història de Terrassa, la Restauració ha estat un dels més treballats per la nostra història local; la publicació, l'any 2002, d'un dossier a la revista *Terme*, arran del 125è aniversari de la concessió a Terrassa del títol de Ciutat l'any 1877, reanimà el seu estudi. Però, justament l'any anterior tenim un treball excepcional d'Enric Sanllehí (2001),⁶³ que ens mostra la Terrassa d'abans de la Restauració, concretament durant la Tercera Guerra Carlina (1872-1875), excel·lent malgrat que compra amb unes fonts relativament restringides i referides a temes militars i d'intendència. Un treball que es va fer amb la voluntat de contribuir a la història comparada, com bé explica l'autor, i com a resposta a «la crida feta per prestigiosos especialistes en el tema, com per exemple Robert Vallverdú». Com ja hem explicat, aquesta és l'única forma de fer que la història sigui una ciència social útil a la societat i no un recull d'anècdotes més o menys interessants.

El dossier⁶⁴ sobre la Terrassa de 1877 comença amb un article del catedràtic d'història Pere Gabriel sobre la concessió a Terrassa del títol de Ciutat el 1877, i va seguit d'un recull d'estudis sobre la Restauració a Terrassa, és a dir, sobre l'últim quart del segle XIX i el primer del segle XX. S'hi tracten aspectes relacionats bàsicament amb la història social, l'activitat econòmica, la política i la cultura del període.

Un llibre bàsic del període de la Restauració a Terrassa és de Juli Colom (2003).⁶⁵ Aquest ens presenta una panoràmica ben estructurada del període, i no només dels aspectes polítics, que també, sinó també dels socials, econòmics i d'estudi de les mentalitats; així ens mostra quins principis tenien el republicans terrassencs i quina visió tenien de la ciutat. Respon a la pregunta: Qui són el republicans? i ens diu que són en bona mesura professionals i gent de lletres, a més a més de petits comerciants i obrers qualificats, i ens mostra com s'ha de distingir entre el professionals abocats al poble i els dedicats a l'ascens social, que no és igual un metge burgès i preocupat per fer diners, que el d'un hospital de pobres. Ni un gran empresari ni el propietari d'un petit taller. En definitiva, és un treball que, una vegada més, forma part de les línies d'investigació del nostre país i aporta el coneixement de la realitat local al coneixement de la realitat de la nació.

Entre els darrers estudis publicats sobre la Restauració, tenim el de Gemma Rubí (2007) que tracta sobre la representació política en el districte electoral de Manresa-Terrassa-Sabadell durant els anys 1882-1896. La conclusió del seu treball és que els resultats dels comicis en el nostre entorn reflectien, més clarament que en altres llocs, els pactes i els compromisos de les elits catalanes amb els polítics de la Restauració. «Per aquesta raó, la desmobilització de l'electorat era més acusada i el frau, també, més escandalós». On el moviment republicà es dedicà a reivindicar «la puresa del sufragi». La submissió de les elits terrassenques al poder central espanyol és evident durant aquests anys i fins la Segona República, perquè aquesta aliança els permetia obtenir bons rèdits econòmics i polítics.

De la segona etapa de la Restauració i lligat al moviment obrer, Lourdes Plans (2005)⁶⁶ ens presentà un treball sobre la Terrassa obrera i la conflictivitat laboral i social del principi de segle (1902-1909) amb «la voluntat d'obrir un nou camí en la historiografia local, tot presentant una primera visió de conjunt del moviment obrer i de les condicions socials del moment. Es tracta d'un treball encara inacabat, tant pel que fa a les fonts d'arxiu i d'hemeroteca utilitzades com, evidentment, a les hipòtesis i conclusions que pot aportar en aquests moments». L'article té la virtut de ser una síntesi molt acurada de l'actual hipòtesi sobre l'obrerisme a Terrassa i una exposició que ens orienta vers noves investigacions, deixant clar que encara resta feina per fer. Per últim, cal esmentar el llibre de Josep Puy (2010)⁶⁷ sobre un aspecte molt concret: la sàtira, el cuplet i els acudits de l'època de les eleccions al final de la Restauració a Terrassa (de fets i històries, com demostra el llibre, no en faltaven, i més si tenim present que el sistema ni era democràtic, ni feia cap gràcia). Cal dir que el llibre no oblidava la contextualització; Puy és un dels especialistes en el salisme⁶⁸ a Terrassa, i això es fa del tot evident.

Pel que fa a la Guerra Civil espanyola, s'han fet diversos treballs i una aportació molt interessant i alhora útil és la de Jordi Serra (2003), "El cost humà de la Guerra Civil a Terrassa. Els combatents morts en acció de guerra"⁶⁹. Malgrat algunes errades motivades per errors de les fonts, ens ha permès millorar els coneixements sobre el tema i molts ciutadans o estudiosos han contribuït a enriquir aquest estudi amb noves aportacions o amb la correcció dels errors existents. Aquest fet ens permetrà publicar un nou article o estudi amb les dades corregides. Unes altres aportacions han estat al voltant del refugi antiaeris o el cinema.⁷⁰

No podem deixar d'esmentar, per finalitzar, l'article de Calvet (2002)⁷¹ sobre les riudes de 1962, quan s'acomplirà, aquest any, el 50è aniversari del desastre, no únicament natural, sinó més aviat producte de la cobdícia d'alguns i de les necessitats i desconeixements d'altres. L'article aporta nova informació sobre els crèdits rebuts pels empresaris de la ciutat per poder refer la indústria local tèxtil del efectes de la

Obra del Arte Fabril de Terrassa

Cuina col·lectiva l'any 1911, durant la gran vaga (1902-1911). Els obrers s'autoorganitzaren per a poder resistir i guanyar la llarga vaga. Autor: Ramon Sanahuja. Fons. Arxiu Tobella. Clixé 5-538. Font: AJUNTAMENT DE TERRASSA. *Terrassa, una mirada al segle xx*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Alcaldia, 2000, p. 19.

riuada, i com aquests mai no es tornaren en la seva totalitat: els famosos 400 milions, de les antigues pessetes.

En resum, ens queda a més a més per investigar això que a continuació detallem: revisar i aprofundir en totes les temàtiques esmentades, donant més rellevància a les relacionades amb la història social i econòmica, però sense deixar de banda la política i la cultural, de les quals tenim bons treballs pel que fa al segle xx. I fer-ho sempre amb una voluntat de comparació amb el nostre entorn més immediat, nacional i estatal.

1. Ens cal una veritable història del segle xix, que inclogui una nova síntesi de la Terrassa de la restauració.
2. Cal una síntesi sobre el paper de la dona a la història contemporània de Terrassa; ara ja disposem d'un bon conjunt de biografies, però no pas d'una explicació de conjunt dels moviments socials de les dones i de la seva lluita pels drets socials i democràtics.
3. Malgrat que hem treballat molts temes relacionats amb els moviments socials i populars (obrerisme, republicanisme, socialisme, condicions laborals, vida quotidiana, etc.), encara resta pendent una recerca profunda sobre els moviments socials des del segle xix.
4. Una monografia completa sobre la dictadura de Primo de Rivera.
5. Una síntesi d'història econòmica i social sobre la industrialització terrassenca.
6. Un estudi sobre els moviments socials al segle xx, i fins als nostres dies: feminisme, joventut, ecologisme, antimilitarisme, moviment okupa, atur, lluita per l'habitatge, alliberament sexual, drets humans, drets dels animals, ...
7. La història de la Terrassa democràtica, des de la Transició fins al final del segle xx.

Conclusió

Les investigacions, treballs i estudis realitzats pel CEHT i els historiadors locals han estat molt notables en aquests últims vint-i-cinc anys i, malgrat que encara resta molta feina per fer, estem en un moment central pel que fa a la necessitat de difusió i popularització de la nostra història, la de tots i totes. Per la qual cosa, cal utilitzar les velles i les noves tecnologies, però sobretot els nous llenguatges del segle xxi, ja que només d'aquesta manera podrem apropar-nos a les joves generacions de ciutadans digitals. Si ho fem, la nostra ciència social serà una eina útil per al progrés i el benestar de la majoria de la societat, la “gent comuna”, el que tots i totes som.

Notes

- 1 Espontani: persona que per pròpia iniciativa intervé en alguna cosa per a la qual no té títol reconegut ni els coneixements necessaris; fets que es produeixen aparentment sense causa. Lamentablement avui estan de moda, entre el gran públic, tot un conjunt d'aquest espontanis de

la història, que basen la seva recerca en les seves opinions, ja que no han llegit res sobre els temes dels que parlen i que els únics arxius que han visitat són els que tenen a prop de casa i coincideixen amb les seves opinions. Naturalment, podem trobar el seus llibres a tots els grans magatzems i llibreries i, com és lògic, els nostres gairebé mai. Vegeu: Manuel MÁRQUEZ. “El método de investigación histórica de Pío Moa (historiador espontáneo) del 31 de octubre de 2005” a: <http://www.kaosenlared.net/noticia/metodo-investigacion-historica-pio-moa-historiador-espontaneo>. I també MÁRQUEZ BERROCAL, Manuel. “Historiadores espontáneos o la desmemoria al servicio de la clase dominante”: *Terme. Revista d'història*. Núm. 21 (Terrassa, 2006), p. 255-264. Al llarg del treball, quan parlem d'historiadors no ens referim naturalment a aquests personatges mediàtics i que molt poc tenen a veure amb la professió.

- 2 Vegeu la pàgina web: <http://www.sre.urv.cat/irmu/ceht/>
- 3 Vegeu la pàgina web: <http://www.facebook.com/profile.php?id=100000377200395>
- 4 Vegeu la pàgina web: <http://www.sre.urv.net/irmu/expoTerrassa/index.php?id=1>
- 5 Inauguració de l'exposició, oberta del 21 d'octubre al 19 de novembre de 2006. Vegeu la pàgina web: http://www.kaosenlared.net/noticia.php?id_noticia=25312.
- 6 Vegeu la pàgina web: <http://www.raco.cat/index.php/terme>
- 7 Jornada celebrada el 6 d'abril de 2011. Vegeu la pàgina web: <http://jornades.uab.cat/terrassaliteratura/>
- 8 La primera base de dades o catàleg de temes explicitava els temes més importants que contenia cada entrevista, un resum de les transcripcions i un índex analític de matèries i noms, ordenat alfabèticament; una feina excepcional.
- 9 El Memorial Democràtic de Generalitat de Catalunya, tal i com recull la documentació oficial de la Generalitat, és una institució pública que té per finalitat la recuperació, la commemoració i el foment de la memòria democràtica durant el període entre 1931 i 1980. Es tracta de la primera institució d'aquestes característiques a l'Estat espanyol. A la nostra ciutat va ser presentada l'11 de novembre de 2010 a l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa per part del seu responsable, l'historiador Gerard Corbella.
- 10 A l'assaig BALLESTAR PASTOR, Marc; MARÍN CORBERA, Martí. “La recent historiografia contemporània a Terrassa”. *Terme*. Núm. 14 (Terrassa, 1998), p. 24-34, es feia esment d'aquestes tècniques i, en concret, del llibre pioner en l'anàlisi del món veïnal amb una metodologia neta-històrica: *Ca n'Anglada: Lluita d'un barri* (1996), p. 30.
- 11 MÁRQUEZ I BERROCAL, Manuel. “Projecte per a la recuperació de la memòria històrica de la lluita antifranquista a Terrassa (1939-1979)”. *Terme. Revista d'història*. Núm. 20 (2005), p.153-156.
- 12 MESEGUER I BELL, Pol. “El moviment veïnal a Ca n'Aurell: una aproximació a partir de les fonts orals. Entrevistes a Floreal Soriguera, Maria Dolors Duocastella, Josep Pou, Marc Galí i Àngels Closa”. *Terme. Revista d'història*. Núm. 23 (Terrassa, 2008), p. 181-202.
- 13 El grup «Memòria Terrassenca. Joves i Memòria Històrica» està format pels professor de secundària Ismael Almazán, Mercè Borràs, Enric Cama, Teresa Casas, Carles Codina, Rosa Duran, Laura Ferret, Albert Martí, Rosa Maria Sanllehí i Marc Zanon.
- 14 MÁRQUEZ I BERROCAL, Manuel. “Un grup d'investigació social i històrica a l'ensenyament secundari: entrevista a Mercè Borràs”. *Terme. Revista d'història*. Núm. 18 (Terrassa, 2003), p. 181-188.
- 15 MÁRQUEZ I BERROCAL, Manuel. “La història local i els treballs de recerca al batxillerat”. *Terme. Revista d'història*. Núm. 25 (Terrassa, 2010), p. 283-289.
- 16 Alguns dels historiadors – i el que escriu és un dels defensor d'aquesta posició –, des del dia que vàrem ser reconeguts legalment com a historiadors, hem rebut la remuneració corresponent a la

feina realitzada en cada moment segons la nostra preparació. Deixant de banda que tot treball té el seu cost, aquest fet ha estat una forma de fer entendre que la nostra feina es tan professional com la d'altres, la qual cosa ha contribuït al reconeixement del nostre treball per part de la ciutadania.

- 17 PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. "El Centre d'Estudis Històrics de Terrassa, vint anys després": *Plecs d'història local*, 124 (2007) p. 7. http://www.sre.urv.es/irmu/plecs/plecs_antics/plecs124.pdf
- 18 BROS, Josep. *La Llar de l'Ancianitat de la Caixa de Terrassa (Fundació President Torres Falguera)*. Terrassa: Caixa de Terrassa, 1999. PUJALS I VALLHONRAT, Joan Antoni. *Cronologia històrica de l'Asil Busquets-Fundació Busquets*. Terrassa: Fundació Busquets, 1999. TORRELLA I NIUBÓ, Francesc. *La Mútua i Terrassa. Cent anys d'història 1900-2000*. Terrassa: Mútua de Terrassa/Lluita Mútua Egara, 2000. GARRETA I CLUSELLA, Jordi. *Gran Casino. 80 anys d'imatges*. Terrassa: Simó & Prado, 2000. CARDÚS I ROS, Salvador. *Estalvi, ciutat i progrés: 125 anys de la Caixa d'Estalvis de Terrassa*. Terrassa: Caixa de Terrassa-Lunweg editores, 2001. VERDAGUER I CABALLÉ, Joaquim. *Rieres i torrents del terme de Terrassa*. Terrassa: Fundació Mina d'Aigües de Terrassa, 2000. PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes, *L'Escola Industrial de Terrassa 1902-2002: cent anys de vida universitària*. Barcelona: Editorial Clio, 2002. FLORENSA I PARÉS, Joan; VIGUÉS I JULIÀ, Mariona; OLIVA I LLORENS, Jordi. *Una escola implicada amb la ciutat: Escola Pia de Terrassa 1864-2002*. Terrassa: Escola Pia, 2002. FONDEVILA I GASCON, Joan Francesc. *El centenari del futbol a Terrassa: una ciutat per al Terrassa Futbol Club (1902-2002)*. Terrassa: Associació per al Foment Cultural de Terrassa i Comissió del Centenari del Futbol a Terrassa, 2002. PASTALLÉ I SUCARRATS, Pere; SOLÉ I SANABRA, Miquel. *Mina pública d'Aigües de Terrassa: una empresa al servei de la comunitat*. Terrassa: Lunweg editores, 2003. VERDAGUER I CABALLÉ, Joaquim. *El Social 1878-2003, 125 anys d'activitats*. Terrassa: Centre Social Catòlic, 2003. ESTRADA I MONTSERRAT, Josep. *Història i records del Mercat de la Independència (1908-2002)*. Terrassa: Associació de Concessionaris del Mercat, 2003. CASAS ROMEU, Josefina; FERNÁNDEZ, Magda; HERNÁNDEZ, F. X. *El vapor Aymerich, Amat i Jover de Terrassa: seu del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions, 2003. VENTAYOL I BOSCH, Àngels. *La Llar. Des de 1908 una escola en contínua evolució*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. Regidoria d'Ensenyament, 2004. CASANOVAS I LÓPEZ, Oriol; FERRER I MURILLO, Marc. *Història del Cos de Bombers de Terrassa*. Terrassa: Associació de Bombers de Terrassa, 2004. GARRETA I CLUSELLA, Jordi. *Per Amor a l'Art. 75 anys d'història cultural a Terrassa. 1927-1939*. Terrassa: Amics de les Arts i JJMM, 2007. FARRÉ, Adela. *Per Amor a l'Art. 75 anys d'història cultural a Terrassa. 1940-1976*. Terrassa: Amics de les Arts i JJMM, 2009. RIUS I MOSOLL, Ramon. *Parròquia de la Sagrada Família: quaranta anys d'història i vida (Terrassa, 1932-1972)*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2008. AA.DD. *Joaquima de Vedruna, Terrassa: des de 1956 fent escola*. Barcelona: Fundació Escola Joaquima de Vedruna, 2009. RIERA I TUÈBOLS, Santiago (coord); GHANIME I RODRÍGUEZ, Albert; VILLAGRASA HERNÁNDEZ, Félix. *L'escola d'enginyers de Terrassa: cent anys d'història*. Lleida: Universitat Politècnica de Catalunya. Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial de Terrassa, 2005. DDAA. *1966 Cor Montserrat 2006*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 2006. LUQUE, Anna; PLANS, Lourdes; SOLER, Mercè. *Història de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Terrassa (1931-2006)*. Terrassa: Col·legi d'Advocats de Terrassa. SERRAN I JIMÉNEZ, Bernat. *L'atletisme a Terrassa (1914-2005)*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2006. CASANOVAS I LÓPEZ, Oriol; PALOMANES GALLEGÓ, José Alejandro; VIDAL I RUBIO, Oriol. *75 anys engegant l'embarrat. Club Natació Terrassa 1932-2007*. Terrassa: Club Natació Terrassa, 2008.
- 19 PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. "El Centre d'Estudis Històrics de Terrassa ...", *Op. cit.*, p. 6.
- 20 CARDÚS I ROS, Salvador (director). *Els terrassencs del segle xx. Immigració, identitat i canvi*. Terrassa: Diari de Terrassa; Barcelona: Lunweg Editores, 2005.

- 21 LACUEVA I MORENO, Josep Lluís. *La conformació d'una ciutat. Immigració, societat i economia. Terrassa (1900-1985)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008. 240 pàgines.
- 22 LACUEVA I MORENO, Josep Lluís; MÁRQUEZ I BERROCAL, Manuel; PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. *Combat per la llibertat: memòria de la lluita antifranquista a Terrassa (1939-1979)*. Terrassa: Fundació Torre del Palau/Editorial Mediterrània, 2007. 931 pàgines. Inclou un CD com a annex del mateix llibre.
- 23 Vegeu un resum de l'exposició a: <http://www.sre.urv.net/irmu/expoTerrassa/index.php?id=1> i Kaosenlared: Vídeo de testimonios de la lucha antifranquista en Terrassa y fotos de la exposición: Lucha por la libertad, Terrassa: 1939-1979 (22 d'octubre de 2006) <http://www.kaosenlared.net/noticia/video-testimonios-lucha-antifranquista-terrasa-fotos-exposicion-lucha>
- 24 PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. "El Centre d'Estudis Històrics de Terrassa ..." *Op. cit.*, p. 6.
- 25 PALAU I ORTA, Josep. "El primer llibre d'història de Terrassa". *Terme. Revista d'història*. Núm. 17 (Terrassa, 2002), p. 37-40.
- 26 PERALTA, Miquel. "Història i mitjans de comunicació". *Terme. Revista d'història*. Núm. 21 (Terrassa, 2006), p. 241-254.
- 27 MARQUEZ I BERROCAL, Manuel. "La història local i els treballs de la recerca al batxillerat". *Terme. Revista d'història*. Núm. 25 (Terrassa, 2010), p. 269-275.
- 28 ARREDONDO VILLAGORDO, Jènic; MÁRQUEZ I BERROCAL, Manuel. "Delictes a la Terrassa franquista dels anys cinquanta. Una primera aproximació". *Terme. Revista d'història*. Núm. 25 (Terrassa, 2010), p. 123-148.
- 29 La pàgina web TDX (Tesis Doctorals en Xarxa) és un repositori cooperatiu que conté, en format digital, tesis doctorals lligades a les universitats de Catalunya i d'altres comunitats autònomes. Accés Internet: <http://www.tdr.cesca.es/>
- 30 PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. "La repressió a Terrassa durant el franquisme. Primera aproximació a les fonts per al seu estudi". *Terme*. Núm 13 (Terrassa, 1998), p. 61-65. Text complet a: <http://www.raco.cat/index.php/Terme/article/view/40681/122098>
- 31 MARCET I GISBERT, Xavier. *Els anys foscos de la postguerra. Terrassa, 1939-1945*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 1999.
- 32 BALLESTAR I PASTOR, Marc. "Terrassa "la Roja" i els fets de la transició, 1975-1979". *Terme*. Núm. 13 (Terrassa, 1998), p. 66-70.
- 33 AA.DD. *Elles, terrassenques del segle XX*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Regidoria de Promoció de la Dona (Col·lecció Investigació+Dona, 3), 2000.
- 34 SOLER I CAMPINS, Mercè; PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. *La Casa Galèria al servei de la dona*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. Regidoria de Promoció de la Dona, 1999. PEÑA I GÓMEZ, Helena. *Orígens de l'escolarització femenina a Terrassa*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. Regidoria de Promoció de la Dona, 2001. AJUNTAMENT DE TERRASSA. *Terrassa, una mirada al segle xx*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Alcaldia, 2000. FARRÉ I PARÍS, Àngels; GARCIA I GARCIA, Carme. *A tot estar. El servei domèstic a Terrassa 1940-1960*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. Regidoria de Promoció de la Dona, 2001. SESMA MORALES, Anabel. "Anàlisi des de la teoria feminista de tres perspectives sobre la dona a Terrassa". *Terme. Revista d'història*. Núm. 19 (Terrassa, 2004), p. 143-152. LES DONES DEL SAC. *Les Dones del Sac, 10 anys de lluita. Terrassa 1994-2004*. Terrassa: autoedició, juny 2004. BACARDÍ, Montserrat. *Anna Murià. El vici d'escriure*. Barcelona: Pòrtic, 2004. PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. *Maria Bigordà i Montmany. Testimoni d'una època obscura*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Regidoria de Promoció de la Dona, 2006. MARTÍNEZ GARCÍA, Domènec. *Celia García López. Una historia de remolinos de viento*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Regidoria de Promoció de la Dona, 2006. ESCUDÉ

I COMERMA, Montse; PALAU I ORTA, Josep. *Ignàsia Mirosa i Bohigas. Un camí de la por a la solidaritat*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Regidoria de Promoció de la Dona, 2006.

- 35 ENRECH, Carles. “Treball femení i estratègies familiars davant el mercat laboral a Terrassa. Una investigació en perspectiva comparada (1920-1936)”. *Terme. Revista d’història*. Núm. 24 (Terrassa, 2009), p. 155-174.
- 36 MÁRQUEZ I BERROCAL, Manuel. *Història Social de Sant Adrià de Besòs. Volum III. La transformació del territori: La producció de l’espai urbà a Sant Adrià de Besòs, 1910-40*, Barcelona: Ajuntament de Sant Adrià de Besòs, 2001.
- 37 ERILL I PINYOT, Gustau. *Ferran Canyameres. Entre la memòria i l’oblit*. Barcelona: Edicions Baula, 1999. PUIG I USTRELL, Pere. *Salvador Cardús i Florensa*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. Regidoria de Cultura, 2000. TRENCHS, Marian. *Terrassa: un segle d’històries sense papers*. Terrassa: Gràfiques ISTER, 2000. PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes, et alii. *Josep Maria Satorras*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. Regidoria de Cultura, 2001. VENTAYOL I BOSCH, Àngels. *Josep Soler i Palet, polític i historiador*. Terrassa: Fundació Torre del Palau (Terrassa Viva, 3), 2001. LUPÓN I BAS, Núria; PLADELLORENS I MALLOFRÉ, Josep; PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. *25 anys. Escola Universitària d’Òptica i Optometria de Terrassa (1977-2002)*. Barcelona: Servei de Comunicació Institucional de la UPC, 2003. FERNÁNDEZ, Magda. *Lluís Muncunill i la ciutat de Terrassa*. Terrassa: Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya, 2005. BORRÀS I ESTRADA, Josep. *A l’hora foscant (vivències). 1915-2000*. Terrassa: autoedició, 2005. VIGUÉS I JULIÀ, Mariona. *Lluís G. Ventalló i Vergés (1903-1980). De la fidelitat a Sala al compromís amb el Règim*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2005. CARLES I POMAR, Àngels. *Domingo Cirici Ventalló. Un periodista terrassenc a Madrid*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2007. TORRELLA I NIUBÓ, Francesc. *Semblances biogràfiques de Terrassa estant*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2007. CALAF I ANTER, Andreu. *El Raval, escenari principal. Impressions d’un espectador preferent (1926-1946)*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2008.
- 38 PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. *La vida cultura i recreativa a la Terrassa d’ahir, 1875-1931*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2000.
- 39 OLLER i FOIXENCH, Joan Manel. *Apunts per a una història de la premsa terrassenca*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2002.
- 40 GUISSADO FOJ, Josep. “Cultura popular, identitat i política. Una reflexió antropològica, una aproximació històrica”. *Terme. Revista d’història*. Núm. 20 (Terrassa, 2005), p. 157-206.
- 41 GRAU I MARTÍ, Jan. “Els gegants vells de Terrassa”. *Terme*. Núm. 13 (Terrassa, 1998), p. 71-76.
- 42 CASANOVAS I LÓPEZ Oriol. “Noranta-quatre anys de sardanisme a Terrassa” *Terme*. Núm. 13 (Terrassa, 1998), p. 77-81.
- 43 COMAS I EZEQUIEL, Rafael. “La medallística terrassenca fins a la Guerra Civil (1884-1936)”. *Terme*. Núm. 13 (Terrassa, 1998), p. 82-86. COMAS I EZEQUIEL, Rafael. “La medallística terrassenca fins a la Guerra Civil (1884-1936)”. *Terme*. Núm. 14 (Terrassa, 1999), p. 85-91.
- 44 PALET I SETÓ, Francesc. “Els jocs infantils: un passat que hem viscut”. *Terme*. Núm. 15 (Terrassa, 2000), p. 66-72.
- 45 VERDAGUER I CABALLÉ, Joaquim, *Terrassa, la festa al carrer: passat i present*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2005.
- 46 MASANA I RIBAS, Rosa M. “El col·legi del carrer Galileu de Terrassa (1933-1955)”. *Terme. Revista d’història*. Núm. 18 (Terrassa, 2003), p. 165-170. PALET I SETÓ, Francesc. “L’escola del mestre Francesc X. Muntadas”. *Terme. Revista d’història*. Núm. 18 (Terrassa, 2003). ALSINA, Antoni. “El grup escolar Baldrich. L’origen de l’escola Bisbat d’Ègara”. *Terme. Revista d’història*. Núm. 21 (Terrassa, 2006), p. 227-240.

- 47 PUIG I CABEZA, Martí; ROMÁ I CASANOVAS, Francesc. *Una aproximació a l'excursionisme Terrassenc (1910-1939)*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2001.
- 48 FONDEVILA I GASCON, Joan Francesc. *Història del futbol amateur a Terrassa*. Terrassa: Comissió Organitzadora del 50è aniversari del futbol amateur a Terrassa, 2000.
- 49 CARDELLACH, Teresa; VERDAGUER, Joaquim; GRAELL, Anna. *Terrassa, la càmera i el temps*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa. Alcaldia, 2003.
- 50 CARDELLACH, Teresa; SOLER, Joan; VERDAGUER, Joaquim; FRANCISCO, Àlicia (texts); DURAN I TORRENS, Carles (fotografies). *Terrassa, 1939-1968. L'ull de Carles Duran*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Arxiu Municipal, 2007.
- 51 El fons, que està dipositat a l'Arxiu Administratiu de l'Ajuntament de Terrassa, destaca per ser un dels més voluminosos de la ciutat en relació al règim franquista: conté 7.815 positius i 82.196 clixés en negatiu.
- 52 COMES I EZEQUIEL, Rafel; FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Ana; SALUDES I CLOSA Montse. *Terrassa: territori postal. Les targetes postals terrassenques (1900-1920)*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, Arxiu Municipal, 2009.
- 53 PLANS I CAMPDERÓS, Lourdes; CANAL I CARDÚS, Marta (doc.). *L'Abans. Terrassa, recull gràfic. 1865-1965*. El Papiol: Editorial Efadós, 2007. 678 pàgines.
- 54 ROYES I RIERA, Adrià. *El Banc de Terrassa en el marc de la decadència bancària catalana. 1881-1924*. Barcelona: Proa (Enciclopèdia Catalana), 1999.
- 55 MARCET I GISBERT, Xavier (coord.). *Història industrial de Terrassa*. Terrassa: Diari de Terrassa i Lunweg Editores, 1998. SOLÉ I SANABRA, Miquel (coord.). *Història industrial de Terrassa II*. Terrassa: Diari de Terrassa i Lunweg Editores, 2000. SOLÉ I SANABRA, Miquel (coord.). *Història industrial de Terrassa III. Institucions i societat*. Terrassa: Diari de Terrassa i Lunweg Editores, 2002-2003.
- 56 CALVET I PUIG, Jordi. Recensió sobre *Història industrial de Terrassa II*. Dins *Terme. Revista d'història*. Núm. 16 (Terrassa, 2001), p. 190-191. Vegeu: <http://www.raco.cat/index.php/Terme/article/view/96815/122199>
- 57 CARDELLACH I GIMÉNEZ, Teresa; SOLER JIMÉNEZ, Joan. "Arxiu Municipal Administratiu de Terrassa. La intervenció arxivística al fons de l'Electra Industrial-AEG Electric Motors (1910-1999)". *Terme. Revista d'història*. Núm. 20 (Terrassa, 2005), p. 11-18. AA.DD. *El fons de l'Electra Industrial-AEG Electric Motors, SA (1910.2011)*. Terrassa: Arxiu Municipal de Terrassa, 2008.
- 58 RUIZ I GÓMEZ, Vicenç. "El fons documental de l'Ajuntament de Sant Pere de Terrassa (1800-1904)". *Terme. Revista d'història*. Núm. 19 (Terrassa, 2004), p. 33-42.
- 59 CARLES I POMAR, Àngels. "El repartiment d'un poble entre Terrassa i Sabadell: Sant Pere de Terrassa en el centenari de la seva agregació". *Terme. Revista d'història*. Núm. 19 (Terrassa, 2004), p. 63-74
- 60 VERDAGUER I CABALLÉ, Joaquim. "Arrencant fites i esborrant rètols. Dels orígens, existència i desaparició del poble de Sant Pere de Terrassa (1562-1904)". *Terme. Revista d'història*. Núm. 19 (Terrassa, 2004), p. 43-62.
- 61 PÉREZ I VENTAYOL, Joan. "L'afer Soler i Palet" *Terme. Revista d'història*. Núm. 21 (Terrassa, 2006), p. 183-198.
- 62 BADIA I TOBELLA (Germans). "Entorn d'un Patronat de la Biblioteca Soler i Palet". *Terme. Revista d'història*. Núm. 22 (Terrassa, 2007), p. 215-228.
- 63 SANLLEHÍ I BITRIÀ, Enric. "L'impacte de la Tercera Guerra Carlina a Terrassa". *Terme. Revista d'història*. Núm. 16 (Terrassa, 2001), p. 145-158.

- 64 Articles publicats a *Terme. Revista d'història*. Núm. 17 (Terrassa, 2002): GABRIEL, Pere. "La concessió a Terrassa del títol de Ciutat el 1877: alguns significats socials i simbòlics", p. 27-36. LACUEVA, José Luis. "De què morien els nens i les nenes de Terrassa? Enemics invisibles que afeblen la ciutat", p. 41-48. PEÑA I GÓMEZ, Helena. "Qui estudiava a Terrassa al darrer terç del segle XIX?", p. 49-54. ROCA I FABREGAT, Pere. "Quins conreus hi havia als voltants de Terrassa al final del segle XIX?", p. 55-62. MÁRQUEZ I BERROCAL, Manel. "Com s'organitzaven els obrers?", p. 63-74. PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. "Qui votava a Terrassa el 1877?", p. 75-78. SANLLEHÍ I BITRIÀ, Enric. "Què volien aconseguir els carlins el 22 de juliol de 1872?", p. 79-86. PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. "Amb què es divertien els terrassencs i les terrassenques?", p. 87-92. FERRAN I GÓMEZ, Domènec, "Què visitaven els viatgers?", p. 93-102.
- 65 COLOM I BUSSOT, Juli. *Republicanisme i cultura republicana a Terrassa: de la I República a la Setmana Tràgica*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2003.
- 66 PLANS I CAMPDERRÓS, Lourdes. "Terrassa 1902-1909: de la vaga general a la Setmana Tràgica". *Terme. Revista d'història*. Núm. 20 (Terrassa, 2005), p. 131-152.
- 67 PUY I JUANICO, Josep. *Sàtires, cuplets i acudits en temps d'eleccions. Política i caciquisme a Terrassa (1917-1923)*. Terrassa: Fundació Torre del Palau, 2010.
- 68 PUY I JUANICO, Josep. *Alfons Sala i Argemí, industrial i polític 1863-1945*. Terrassa: Arxiu Tobella, 1983.
- 69 SERRA OLLER, Jordi. "El cost humà de la Guerra Civil a Terrassa. Els combatents morts en acció de guerra". *Terme. Revista d'història*. Núm. 18 (Terrassa, 2003), p. 129-152.
- 70 FERNÁNDEZ ÁLVAREZ, Ana. "Cinema civil. Un exemple: Edelweiss films". *Terme. Revista d'història*. Núm. 22 (Terrassa, 2007), p. 119-169. AA.DD. "Els refugis antiaeris de la Guerra Civil espanyola a Terrassa". *Terme. Revista d'història*. Núm. 23 (Terrassa, 2008), p. 125-148.
- 71 CALVET I PUIG, Jordi. "Els crèdits de la riuada". *Terme. Revista d'història*. Núm. 17 (Terrassa, 2002), p. 153-172.